

Ο Άγγλος Ασθενής

ΣΩΤΗ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ, Σπάνιες Γαίες. *Редких земель, εκδόσεις Πατάκη, σελ. 314*

» Το βιβλίο αναφέρεται σε μια πολύ κρίσιμη και αμφιλεγόμενη περίοδο της ιστορίας της Σοβιετικής Ένωσης, στις δεκαετίες '30-'60, περίοδος που έδινε, και συνεχίζει όπως φαίνεται να δίνει τροφή σε λογοτέχνες ανά την υφήλιο. Πρόκειται για τις σελίδες της ιστορίας που επιτρέπουν στη δημιουργική φαντασία να οργιάσει, μιας και τα

ΤΗΣ ΕΥΓΕΝΙΑΣ ΚΡΙΤΣΕΦΕΚΑΓΙΑ

γεγονότα ξεπερνούν πολλές φορές κάθε φαντασία. Ειδικά όταν πρόκειται για την περίοδο του ψυχρού πολέμου, του ανταγωνισμού στον τομέα των πυρηνικών εξοπλισμών μεταξύ της ΕΣΣΔ και των ΗΠΑ. Την περίοδο που οι Σοβιετικοί ανακάλυψαν τη σημασία των Σπάνιων Γαιών, αλλά και της δράσης της περίφημης «Πεντάδας του Κέμπριτζ», βρετανών κομμουνιστών στις ανώτερες βαθμίδες της Βρετανίας.

Το βιβλίο της Σώτης Τριανταφύλλου αποτυπώνει τα απομνημονεύματα ενός κομμουνιστή, εδαφολόγου και κλόουν (σε ένα πρόσωπο) Πραβιέν (από τη λέξη «πράβντα», «αλήθεια») Σεργκέγιεβιτς Μακάρεφ, γιου ενός παλιού μπολσεβίκου, που ακολούθησε τη μοίρα των περισσότερων παλιών μπολσεβίκων, δηλαδή είχε συλληφθεί και εξαφανιστεί (μέχρι τις τελευταίες σελίδες του βιβλίου) στα στρατόπεδα του καθεστώτος.

Ο Μακάρεφ, γεννημένος στο Βορρά της Ρωσίας, αφού σπούδασε στο Τεχνολογικό Ινστιτούτο του Λένινγκραντ, πήγε να εργαστεί στο Τμήμα Σπάνιων Γαιών(;) στη Μόσχα, όπου ασχολήθηκε με την αναζήτηση των σπάνιων μετάλλων για τη χημική πολεμική βιομηχανία, ενώ ταυτόχρονα εργαζόταν ως κλόουν στο τσίρκο: σε κάθε πόλη όπου ο Πραβιέν πήγαινε με τη γεωλογική αποστολή για να βρει ένα από τα 17 σπάνια μέταλλα, έδινε απαραίτητα και μια παράσταση ως guest star στο τοπικό τσίρκο. Κάποια στιγμή, κρίσιμη για τη ζωή του και για όλο το μυθιστόρημα, κι εφόσον έχει διαπράξει έγκλημα κατά της συνειδήσής του, ο ήρωας της Σώτης Τριανταφύλλου θα φορέσει τη μάσκα και την περιβολή του κλόουν, και όχι μόνο θα κυκλοφορεί έτσι στη Μόσχα της δεκαετίας του '50 επί πέντε χρόνια, αλλά και θα πηγαίνει στις γεωλογικές αποστολές, φορώντας τα παπούτσια N52...

Όταν ένας συγγραφέας αποφασίζει να τοποθετήσει την αφήγηση σε μια ξένη χώρα, σε μια ιστορική στιγμή που απέχει κατά μισό αιώνα από τη δική του, πρέπει να υπάρχει κάποιος λόγος. Στην προκειμένη περίπτωση, ο λόγος αυτός βρέθηκε ακρι-

βώς στη μέση του βιβλίου, στη σελ. 183, στο τσιτάτο που εγκαινιάζει το δεύτερο μέρος του μυθιστορήματος:

«Η διαφορά ανάμεσα στο ναζισμό και στον κομμουνισμό είναι ότι ο κομμουνισμός προκαλεί, περιέργως, κάποια γέλια», Martin Amis, *Koba the Dread*.

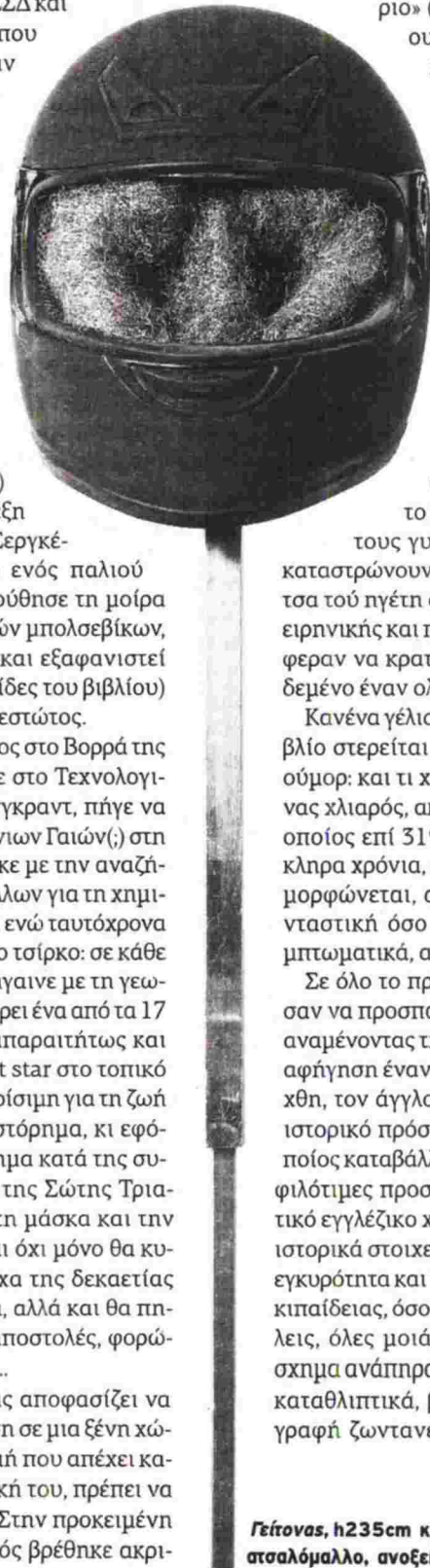
Ο Κόμπα (παρατσούκλι του Στάλιν) ο Τρομερός! Αλλά ο τίτλος του μυθιστορήματος του Amis έχει και δεύτερο σκέλος: *Laughter and the Twenty Millions*, δηλαδή, *Το Γέλιο και τα 20 εκατομμύρια*. Δηλαδή, οι 20 εκατομμύρια νεκροί. Σύμφωνα με τον αμερικανό συγγραφέα, ο οποίος ομολογεί ότι δεν είναι ειδικός στη σοβιετική ιστορία αλλά ένας παρατηρητής, μόνο με το γέλιο, με την ειρωνεία, θα μπορούσε να καταπολεμηθεί όλη η φρίκη της τότε καθημερινής ζωής στη Σοβιετική Ένωση.

Ο ήρωας της Σώτης Τριανταφύλλου προέρχεται από αυτό ακριβώς το «φυτώριο» (εξ ου το τσίρκο και ο κλόουν), και η συγγραφέας, 10 χρόνια μετά τον Martin Amis, μας δίνει τη δική της εκδοχή πολέμου του γέλιου κατά του ολοκληρωτισμού.

Μόνο που κανένα γέλιο δεν προκύπτει από το βιβλίο, και ο ολοκληρωτισμός δεν φαίνεται και τόσο ...τρομερός: προκαλεί μάλιστα ερωτήματα, πώς ένα μάτσο πλιθίων γέρων - γιατί κάπως έτσι παρουσιάζονται ο Κόμπα και όλο το Πολιτικό Γραφείο, μαζί με τους γυναίκες τους-, που μάταια καταστρώνουν στο Κρεμλίνο και στη ντάτσα του ηγέτη σχέδια κατατρόπωσης της ειρηνικής και πολιτισμένης Δύσης, κατάφεραν να κρατούν επί δεκαετίες αλυσοδεμένο έναν ολόκληρο λαό.

Κανένα γέλιο δεν προκύπτει, γιατί το βιβλίο στερείται και του στοιχειώδους χιούμορ: και τι χιούμορ μπορεί να κάνει ένας κλιάρος, ακαθόριστος χαρακτήρας, ο οποίος επί 319 σελίδες, και επί 35 ολόκληρα χρόνια, δεν εξελίσσεται, δεν μεταμορφώνεται, αλλά συμμετέχει στη φανταστική όσο δεν πάει άλλο - ζωή, συμπτωματικά, από τύχη;

Σε όλο το πρώτο μέρος, η συγγραφέας σαν να προσπαθεί να κρατηθεί στο θέμα, αναμένοντας τη στιγμή που θα βάλει στην αφήγηση έναν ήρωα απ' την απέναντι όχθη, τον άγγλο κατάσκοπο, και υπαρκτό ιστορικό πρόσωπο, Γκάου Μπέριτζες, ο οποίος καταβάλλει σε όλο το δεύτερο μέρος φιλότιμες προσπάθειες να κάνει φλεγματικό εγγλέζικο χιούμορ. Κατά τα άλλα, όσα ιστορικά στοιχεία αναφέρονται έχουν την εγκυρότητα και τη λογοτεχνικότητα της Βικιπαίδειας, όσον αφορά δε τις ρωσικές πόλεις, όλες μοιάζουν μεταξύ τους σαν άσχημα ανάπληρα δίδυμα: άχρωμα, θλιβερά, καταθλιπτικά, βουβά και τυφλά. Η περιγραφή ζωντανεύει, μόλις η συγγραφέας

Γείτονας, h235cm κράνος μοτοσυκλέτας, ατσαλόμαλλο, ανοξείδωτο, σίδηρος 2012

στη Χώρα των Ηλιθίων

Η καθημερινή ζωή στη Σοβιετική Ένωση -εκτός Βικιπαίδειας- είναι για τη Σώτη Τριανταφύλλου Σπάνια Γαία, ή μάλλον Γαία Άγνωστη! Με την ίδια επιτυχία, η ιστορία θα μπορούσε να ξετυλίγεται στη Νιγηρία, στη Νέα Ζηλανδία, ακόμα και στο φεγγάρι. Ο πιο απίστευτος χαρακτήρας του βιβλίου είναι ο Κόμπα ο Τρομερός, ο ίδιος ο Στάλιν, που ελάχιστα διαφέρει από τον διευθυντή του τσίρκου, όπως και το Κρεμλίνο από το αντίσκηνο του τσίρκου MEDRANO

πατάει στα γνώριμα εδάφη: εκεί που ο περιβόητος άγγλος κατάσκοπος παρομοιάζει τη ρωσική πόλη με σκωτσέζικο σαββατόβραδο, ή όταν γίνονται συζητήσεις γύρω από την αγγλόφωνη λογοτεχνία. Για να διευκολύνει τη ζωή της συγγραφέως Τριανταφύλλου, ο ήρωας Πραβιέν Μακάρεφ, από τον πολιτικό Βορρά, εδαφολόγος και κλόουν, έχει ένα κρυφό κόμπι: τα αγγλικά και την αγγλική λογοτεχνία... Αλλιώς, πόσες σελίδες μπορείς να γεμίσεις με άνευ ουσίας διαλόγους;

Παρόλο που η ιστορία ξετυλίγεται σε όλη σχεδόν την επικράτεια της Σοβιετικής Ένωσης -από το Μούρμανσκ, πόλη πέρα από τον Βόρειο Αρκτικό Κύκλο, έως την Κριμαία, και από το Λένινγκραντ και τη Μόσχα έως την Άπω Ανατολή-, δεν υπάρχει πουθενά κανένα αναγνωρίσιμο σημείο: το φόντο των γεγονότων σε όλη τη διάρκεια του μυθιστορήματος παραμένει μαύρο, αδιαφανές και αδιαπέραστο, σαν το Τετράγωνο του Μάλεβιτς. Αυτό το μαύρο ρουφάει τα πάντα, τους ανθρώπους -έτσι κι αλλιώς στερτημένους ψυχικών και σωματικών γνωρισμάτων και χαρακτήρων-, το χρόνο, που αναγνωρίζεται μετά βίας από το ημερολόγιο του βασικού ήρωα, την ίδια την Ιστορία, που παραμορφώνεται και παθαίνει διαθλάσεις.

Το μόνο που παραπέμπει στη Ρωσία -γιατί και η μυθοπλασία πρέπει να έχει τη λογική της, και το λογοτεχνικό γκροτέσκο οφείλει να χτίζεται πάνω σε κάποιες στέρεες βάσεις- είναι οι ρωσικές λέξεις, γραμμένες με ελληνικούς χαρακτήρες, που βρίσκουμε κάθε τόσο σκόρπιες στο κείμενο: έτσι, εκτός από τις κλασικές, «τσεκίστας», «ταβάρια», «να ζνταρόβια», περίοπτη θέση κατέχουν τρία συνώνυμα της λέξης «ομοφυλόφιλος» κι ένα για το «πρωκτικό σεξ» (εδώ οι συμβουλάτορες παραπλάνησαν τη συγγραφέα: στην πραγματικότητα, «μουζελόζετσο» σημαίνει -για τέταρτη φορά!- ομοφυλοφιλία).

Το ίδιο παράξενο είναι και η χρήση της γενικής πτώσης, *Редких земель*, στον τίτλο του βιβλίου, ενώ η ελληνική εκδοχή/μετάφρασή του είναι στην ονομαστική. Εκτός αν ο στόχος ήταν να γελάσουμε... Τότε, ουδέν σχόλιο. Γελάσαμε.

Το θολό τοπίο του βιβλίου εξηγείται απλά. Γιατί τα χρώματα δεν είναι καν σκούρα. Είναι ανύπαρκτα. Αλμπίνο. Αυτή η θολούρα βοηθάει να καλυφθεί η... άγνοια, η έλλειψη γνώσης του θέματος, του χώρου και του χρόνου. Οι ήρωες λειτουργούν στο κενό, δεν υπάρχει καμιά συνοχή με το περιβάλλον, γιατί αυτό το περιβάλλον είναι εμφανώς άγνωστο και ξένο στη συγγραφέα.

Από την άγνοια προέρχονται και αποπή-

ματα του τύπου: «*Δεν ήμουν σίγουρος* [λέει ο ήρωας της Σώτης Τριανταφύλλου] *ότι ο Τσέκοφ επιτρεπόταν - μερικοί έλεγαν πως ήταν μικροαστός και πως πέθανε στη Γερμανία πριν από τη Μεγάλη Οκτωβριανή Επανάσταση: έγραφε, όπως έμαθα αργότερα, για τα υπαρξιακά προβλήματα των ευγενών της νότιας Ρωσίας*». Απαγορευμένος στη σταλινική Ρωσία ήταν ο Ντοστογιέφσκι, αλλά ο Τσέκοφ, ως γνωστόν, ήταν ο αγαπημένος συγγραφέας του Στάλιν.

Το βιβλίο κατοικείται αποκλειστικά από γελοία υποκείμενα, που μιλάνε σαν τα σοβιετικά πλακάτ - νέοι και γέροι, κομματόσκυλα και μη. Κι αυτό συμβαίνει, ώσπου εμφανίζεται ο Γκάου Μπέρτζες: «*Ταβάρια, νομίζω, ότι δεν έχει αντιληφθεί ότι είσαι πολίτης του μεγαλύτερου έθνους στον κόσμο*», λέει ο υπεύθυνος προπαγάνδας στο Τεχνολογικό Ινστιτούτο του Λένινγκραντ, απευθυνόμενος στον μονίμως τρομαγμένο ήρωα. «*Ό,τι αγγίζουμε γίνεται χρυσάφι! Ακόμα και το πείσιμο μολοκό [τούρτα «Του πουλιού του γάλα»] θεωρείται παγκόσμιο αριστούργημα της ζαχαροπλαστικής! Είμαστε πρώτοι και στη ζαχαροπλαστική!*» (Μια μικρή πληροφορία: την τούρτα «Του πουλιού του γάλα» την επινόησε το 1974 ο σεφ του εστιατορίου Πράγα στη Μόσχα, τα δε σοκολατάκια μ' αυτή την ονομασία κατασκευάστηκαν για πρώτη φορά το 1967, ενώ το ημερολόγιο του ήρωα, που τα περιλαμβάνει, γράφεται το 1963...)

Αλλά να ήταν μόνο αυτά τα σοκολατάκια! Η καθημερινή ζωή στη Σοβιετική Ένωση -εκτός Βικιπαίδειας- είναι για τη Σώτη Τριανταφύλλου Σπάνια Γαία, ή μάλλον Γαία Άγνωστη! Με την ίδια επιτυχία, η ιστορία θα μπορούσε να ξετυλίγεται στη Νιγηρία, στη Νέα Ζηλανδία, ακόμα και στο φεγγάρι. Ο πιο απίστευτος χαρακτήρας του βιβλίου είναι ο Κόμπα ο Τρομερός, ο ίδιος ο Στάλιν, που ελάχιστα διαφέρει από τον διευθυντή του τσίρκου, όπως και το Κρεμλίνο από το αντίσκηνο του τσίρκου MEDRANO:

«*Κάποτε ήμασταν μια παρέα [εξομολογείται ο Στάλιν στον ήρωά μας, τον οποίον κάλεσε στα γενέθλιά του για να κάνει ως κλόουν τα κόλπα του μπροστά στους καλεσμένους], μέναμε όλοι στο Κρεμλίνο μαζί με τα παιδιά μας και τα κατοικίδια ζώα: μαϊμούδες, αρκούδες, είχαμε ακόμα και μια τρελή κατσίκα...*» Ένα μεγάλο τσίρκο, αλλά και η Κιβωτός του Αδάμ...

Εξίσου βαθυστοχάστα είναι όλα τα φιλοσοφήματα του ηγέτη: «*Η Γερμανία είναι η χώρα των πατέρων κι εμείς είμαστε η χώρα των μανάδων. Πίσω απ' τα παλικάρια της επανάστασης και τον πόλεμο, σύντροφε, υπάρχει πάντα μια ηρωική μάνα*». Είπαμε, ο κομμουνισμός προκαλεί κάποιο γέλιο, αλλά να μην ξεκαρδι-

στούμε κιόλας.

Ο Στάλιν εμφανίζεται στο μυθιστόρημα μόνο για να δώσει την πάσα στον ήρωα, να τον οδηγήσει στη γνωριμία με τον άγγλο κατάσκοπο, μοναδικό άνθρωπο με σάρκα και οστά στο βιβλίο. Είναι και ο μόνος που μιλά κατανοητά, επειδή μόνο μαζί του μπορεί να συνεννοηθεί η συγγραφέας: για τις αγγλικές λέξεις και φράσεις σ' αυτήν την περίπτωση δεν υπάρχει γλωσσάρι στο τέλος του βιβλίου, η συγγραφέας και οι αναγνώστες πρέπει να κάθονται από την ίδια πλευρά των κερκίδων του τσίρκου. Ο Γκάου Μπέρτζες είναι ομοφιλόφλος και πότης, αλλά τουλάχιστον δεν είναι εξωγήινος, όπως όλοι οι υπόλοιποι. Όπως ο συγκάτοικός του Μπέρτζες στη Μόσχα, ο Τόλια «*εραστής και οικονόμος, πρώην ανθρακωρύχος, νυν ηλεκτρολόγος και υδραυλικός στα μπαλέτα - ίσως ασφαλιστής*». Στις Σπάνιες Γαίες όλοι οι Ρώσοι έχουν ένα σωρό ιδιότητες, σαν τις μπαμπούσκες, όλοι είναι μέλη του ΚΚΣΕ και του ρωσικού τσίρκου, και μόνο ο Γκάου Μπέρτζες έχει μόνο δύο ιδιότητες, ομοφυλόφιλος και κατάσκοπος, που στην τελική τελική είναι το ίδιο:

«*Μέχρι να γνωρίσω τον Γκάου Μπέρτζες [ομολογεί ο Πραβιέν Μακάρεφ], δεν ήξερα, τι σημαίνει να είσαι πάρα πολύ ομοφυλόφιλος: είχα συναντήσει θηλυπρεπείς άντρες, αλλά ο Γκάου δεν ήταν θηλυπρεπής, ήταν ένα διαφορετικό είδος πέντρικ [ένα από τα συνώνυμα ομοφυλόφιλου]- του άρεσε να λέει πως όταν ήταν μικρός κατάνιπε πεταλούδες, και ότι αυτή η συνήθεια τον είχε κάνει αυτό που τον έχει κάνει*».

Είναι σίγουρο πως η Σώτη Τριανταφύλλου έχει δει την βρετανική ταινία *An Englishman Abroad*, σε σενάριο του Alan Bennett, τηλεκωμωδία αφιερωμένη στη ζωή στη Μόσχα του Γκάου Μπέρτζες, που έσπασε τα ταμεία το 1983, απ' την οποία είναι παρμένα ολόκληρα κομμάτια, όπως π.χ. η μεγάλη σκηνή, όπου ο Γκάου Μπέρτζες κάνει εμετό στο καμαρίνι της Κόραλ Μπράουν, βρετανίδας ηθοποιού που ήρθε το 1958 στη Μόσχα με το θέατρο Old Vic...

Πέρα όμως από την εικονική πραγματικότητα της σταλινικής και της χρουτσοφικής Ρωσίας και της φθαρμένης πραγματικότητας του Γκάου Μπέρτζες, το θέμα των Σπάνιων Γαίων έχει πολύ ψωμί. Οι Ρώσοι και ρωσομαθείς φίλοι της Σώτης Τριανταφύλλου, που έπαιζαν μαζί της μπιλιάρδο στη Ρωσία και τη βοηθούσαν να συμπληρώσει το Γλωσσάρι (όχι πάντα επιτυχημένα), θα μπορούσαν να στρέψουν την προσοχή της στο γεγονός ότι η ρωσική κυβέρνηση, σήμερα, προσανατολίζεται στην αναγέννηση της βιομηχανίας σπάνιων μετάλλων, η οποία διαλύθηκε με τη διάλυση της ΕΣΣΔ.

Το πρόγραμμα της επανεκκίνησης αυτού του είδους μεταλλουργίας χρηματοδοτείται από την κυβέρνηση της Ρωσίας με το ποσό των 145 δισ. ρουβλίων, δηλαδή κάπου 4 δισ. ευρώ, και υπολογίζεται ότι το 2020 η εξόρυξη των σπάνιων μετάλλων θα υπερκαλύψει κατά 20 φορές τις ανάγκες της χώρας.

Ο ψυχρός πόλεμος τελείωσε... Γιατί άραγε αναζητούμε ξανά τις Σπάνιες Γαίες;

Η Ευγενία Κριτσέφσκαγια είναι κλασική φιλόλογος

Νεαροί εραστές 89X18X3cm ξύλο, χρώμα 2012 Young Lovers. Wood, paint